

Zwerfdrang niet verwarren met zwerfdwang

Bedelarij en landloperij komen voor zolang er mensen zijn. Het aantal benamingen dat wordt gegeven aan lieden die zich eraan bezondigen, is legio: vagebond, leegloper, zwerver, werkschuwig, 'misfits' en tegenwoordig dak- en thuislozen. Daarmee is niet gezegd dat hiermee dezelfde categorie bedoeld wordt.

'Zwerfgedrag is kenmerkend voor de avonturier, de pionier of de ontdekkingsreiziger, maar de thuisloze, die zich nergens bindt en overal wordt afgewezen, doet geen vrijwillige keuze. Met deze passage plaatste Horst in zijn proefschrift de thuisloze tegenover de vrolijke flierefluiter en de onbekommerde vrijheidsgenietster.

Reeds in het Oude Testament komen we de bedelaar tegen. Het bedelen werd toen gelijkgesteld aan het door God verlaten zijn. Het boek Ecclesiasticus zegt in hoofdstuk 40, vers 28: 'Beter dood dan een bedelaar: Een man, die naar andermans tafel moet snakken, diens leven heet geen leven meer. Ook in de middeleeuwen werd landloperij om diverse redenen tegengegaan. In Engeland werd in die tijd dankbaar van de gestrafte zwerfers gebruik gemaakt om zich te verzekeren van goedkoop werkvolk. Soms werd iemand die zwerfend werd aangetroffen en niet duidelijk kon maken waarvan hij leefde naar de dichtsbijzijnde marktplaats gebracht. Daar werd hij naakt achter een wagen gebonden en tot bloedens toe geslagen. Recidivisten kon een oor worden afgesneden

Bedelarij en landloperij zijn binnenkort niet langer strafbaar. Op 2 april j.l. stemde de Tweede Kamer volmondig in met het voorstel van minister Korthals Altes van Justitie om artikel 432 van het Wetboek van Strafrecht in te trekken. Volgens dit artikel wordt het als souter voordeel trekken uit de ontucht van een vrouw strafbaar gesteld. Minder bekend is dat in hetzelfde artikel staat dat ook bedelaars, landlopers en mensen die zich herhaaldelijk schuldig maken aan openbare dronkenschap een strafbaar delict plegen, waarop twaalf dagen hechtenis of drie jaar rijkswerk-inrichting kan staan.

Sinds 1977 zijn er geen straffen meer opgelegd aan bedelaars en landlopers. Dat is wel anders geweest.

en later nog één.

In ons land hadden zwerfers het niet veel beter. Coornhert stelde in 1587 nieuwe straffen voor leeglopers voor: roeien op de galleien, werkstraffen bij de landontginning en droogmakerijen en verblijf in een gevangenis teneinde te leren werken.

Veenkoloniën

Een deel van Coornherts ideeën kreeg gestalte in 1817. Toen werd in Hoorn het eerste bedelaarshuis gesticht. Daarheen konden bedelaars worden gestuurd die buiten hun woonplaats bedelend werden aangetroffen. Ook in Veere werd zo'n gesticht gevestigd. Op 13 maart 1821 werd bij Koninklijk Besluit de overbrenging bevolen van alle valide bedelenden naar de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid. In 1819 schrijft oprichter Van den Bosch in *De Star*, het maandblad van de Maatschappij van Weldadigheid: 'Het doel van onze Maatschappij bestaat hoofdzakelijk daarin om, door het overbrengen van behoeftigen, bekwaam en genegen om te arbeiden, op de nog

onbebouwde gebieden van ons vaderland, hen in staat te stellen tot het vinden van een eigen bestaan, door middel van arbeid en om aanvankelijk door een proefneming de geschikte wijze eener zoodanige inrigting te onderzoeken.

De landkoloniën in veengebieden deden zo hun intrede. In Frederiksoord, Wilhelminaoord en Willemsoord konden vagebonden vrijwillig geplaatst worden. Degenen die een verscherpte tucht nodig hadden, werden naar de Ommerschans in Overijssel gestuurd. Omdat deze inrichting na ware razia's spoedig vol was, werd in 1823 in Norg de kolonie Veenhuizen gesticht.

Eind 1872 verbleven 2580 personen in de bedelaarsgestichten. Omdat een staatscommissie in 1870 vond dat de gestichten teveel aan armenzorg deden, werd de wet zodanig aangepast dat het accent meer op straf kwam te liggen. Dit leidde tot het genoemde artikel 432 van het Wetboek van Strafrecht.

Voor de zwerfers viel dat strafidee kennelijk wel mee, want in het najaar wilden zeer velen van hen worden

opgenomen in Veenhuizen. Omdat niet elke rechtbank hen hun zin gaf, ontstond een ware volksverhuizing van vagebonden naar de plek waar een welwillende rechter was te vinden. In de stad Utrecht werd groepsgevijs gebedeld aan het politiebureau, waarna een vlote afwerking was gegarandeerd. Het leidde tot ruim 2700 veroordelingen tot rijkswerkinrichtingen in 1890. In 1930 is dit aantal afgenomen tot 690 en in 1975 werden nog maar drie veroordelingen uitgesproken.

Psychopaten

Na 1930 begon de decriminalisering van de dak- en thuislozen. Deze ontwikkeling werd mede op gang gebracht door instellingen als het Leger des Heils en de in 1904 opgerichte vereniging 'Hulp voor Onbehuisden'. In deze eeuw is ook het onderzoek naar dak- en thuisloosheid op gang gekomen. De jurist W.A. Pannenburg stelde in 1912 dat 'dak- en thuislozen in sterke mate primair functionerend en niet actief zijn; ook hunne emotionaliteit is boven middelmatig. Uit het onderzoek van Pannenburg en dat van

...en 's winters een enorme toeloop naar de strafkoloniën voor zwervers...

anderen concludeerde Mullink in 1963 dat bij thuislozen zeer veel geestelijke en lichamelijke mankementen voorkomen, zoals schizofrenie, oligofrenie (zwakzinnigheid) en andere psychopathologische afwijkingen die nauw samenhangen met criminaliteit en alcoholisme. Na de oorlog is de situatie voor de dak- en thuislozen verder verbeterd. In 1953 werd de Landelijke Stichting voor Thuislozenzorg en Onderdak opgericht. Inmiddels zijn 19 erkende instellingen voor thuislozenzorg bij deze Stichting aangesloten. Het accent is sterk komen te liggen op behandeling. Elke instelling heeft zo haar eigen methoden. Het Leger des Heils tracht van oudsher de thuisloze om te vormen tot een goede thuisloze die in de internaten van het Leger kan functioneren. Andere instellingen leggen meer de nadruk op resocialisatie. Meestal betekent dat mensen van de regen in de drup brengen omdat zij vaak toch weer terugkeren in het thuislozencircuit. Door de nieuwe algemene bijstandswet van 1 januari 1965 werd hulp opgevat als recht in plaats van als

gunst. De bijstandswet bracht aan het licht dat geld niet de oplossing voor de problemen van de dak- en thuislozen was. Er ontstond een nieuwe markt voor meer of minder louche logementshouders die het geld uit de zak van argeloze zwervers konden kloppen.

Zwerfdwang

Men schat dat er in Nederland zo'n 15.000 thuislozen zijn. Dat is ongeveer één promille van de Nederlandse bevolking. Volgens Paul Heydendaal, bijzonder hoogleeraar in de maatschappelijk gehandicaptenzorg aan de Universiteit van Nijmegen, is het gekke dat al die mensen hun status als tijdelijk beschouwen. Ze denken steeds dat ze het beter zullen krijgen. Omdat er behalve de traditionele groep zwervers andere daklozen bijkomen, zoals buitenlanders, jongeren, druggebruikers en ex-psychiatrische patiënten, schiet de opvang momenteel tekort. Gezamenlijk beschikken de 19 instellingen over ongeveer 1700 bedden. Heydendaal schat overigens zelf het aantal dak- en thuislozen op 200.000. Hij heeft het dan over alle maat-

schappelijk gehandicapten, waartoe ook de psychiatrische patiënten, psychisch gestoorde delinquenten, pensionbewoners en de verborgen thuislozen in gedeprieverde woonwijken worden gerekend.

Van de dak- en thuislozen kloppen elk jaar 2000 nieuwe klanten aan bij de erkende instellingen. Vijfhonderd daarvan vragen om een verblijf in één van de internaten en 1500 doen een beroep op de bed-, bad- en broodregeling die de passantenverblijven bieden. In de acht erkende passantenverblijven mogen de betrokkenen twee tot zes nachten per maand verblijven. Dit leidt tot talrijke verplaatsingen. Een aantal daklozen heeft precies in het hoofd gegrift in welk passantenverblijf nog kan worden overnacht. Als ze het handig inpikken, zijn ze de hele maand onder de pannen. Hun zwerfdwang is dan wel omgezet tot zwerfdwang. Volgens Marius Nuy wetenschappelijk medewerker aan het Instituut voor Sociale Geneeskunde te Nijmegen, toont de door de overheid opgelegde beperking aan dat de thuislozenzorg in ons

land niet erg eigentijds is: 'Je vraagt je af of de overheid zwerfdwang niet te veel verwacht met zwerfdwang. De zorg is weliswaar humaner geworden, maar in wezen is er niets veranderd vergeleken met de twintiger jaren. Ook nu zie je aan het eind van de middag een rij daklozen voor de passantenverblijven staan. De filosofie is kennelijk: je moet deze mensen geen luxe geven, dan beloon je ze te veel.'

Weldadigheid

Ook Heydendaal denkt dat er nog wel het één en ander te verbeteren is aan de daklozenopvang: 'In Nederland denkt men alles zo goed te hebben geregeld, dat men vergeet naar het buitenland te kijken. Naar België bijvoorbeeld. Er zijn in Vlaanderen zo'n vijftig tot zestig kleinschalige onthaalhuizen, waar nog echte weldadigheid heerst. Daar vind je veel meer improvisatie en creativiteit dan in onze loge instituten. Hier wordt een inrichting pas erkend als er minstens veertig bedden zijn. De grote instellingen voor dak- en thuislozen met verschillende soorten cliënten naast elkaar hebben als nadeel dat veel mensen zich er te goed voor voelen. Zij kloppen liever bij een klein pensionnetje aan waar ze niet worden gekleineerd. Behalve uitbreiding van bedden is daarom meer differentiatie van belang.

Steeff Lobenstein

Literatuur

P Heydendaal, M. Nuy en A. van Hazendonk, *Uit de pas*, Nijmegen (Dekker en Van de Vegt) 1980.
R. Horst, *Thuislozen Assen* 1962.
J. A. M. Mullink, *Thuisloze mannen* dissertatie, Nijmegen (Dekker en Van de Vegt) 1963.
W. H. Nagel, *Het werkschuwe tuig*, Alphen aan den Rijn (Samson) 1977